

În perioada 2—5 octombrie 1991 s-a desfășurat la Delfi cel de-al XIV-lea Simpozion Internațional al CIPA (Comitetul Internațional al Fotogrammetriei Arhitecturale), dedicat în acest an tendințelor de integrare a fotogrammetriei arhitecturale, cu sistemele informaționale compatibile pachetelor de programe pentru proiectare asistată de calculator (CAD).

Simpozionul s-a bucurat de o participare foarte largă a specialiștilor în domeniu (peste 100 de participanți din peste 15 state ale lumii) lucrările fiind susținute în 8 sesiuni, prin 32 de referate pe problematica anunțată. În acest context, regretăm participarea săracă a României, atât din punct de vedere al componenței delegației, cât și în ceea ce privește aportul concret, lipsind prezentarea unor materiale care să reflecte activitatea specialiștilor noștri în acest domeniu, pe care îl reprezintă integritatea fotogrammetriei arhitecturale cu sistemele informaționale CAD.

Reuniunea, care abordează probleme menite să conducă la noi metodologii de lucru, cu rezultate remarcabile în domeniul fotogrammetriei arhitecturale, a fost precedată de un seminar de pregătire intensivă pe această temă. Din păcate, la acest seminar care a fost un schimb de experiență, teoretică, dar mai ales practică, delegația română nu a fost prezentă.

Problematica abordată a fost împărțită în următoarele subcapitole, care au constituit și 7 dintre cele 8 sesiuni de lucru:

1. Integrarea calculatoarelor și a sistemelor CAD cu fotogrammetria arhitecturală;

2. Implementarea tehnologiei GIS (sistem informațional geografic), fotogrammetriei arhitecturale;

3. Dezvoltarea instrumentelor, metodelor și tehnologiilor;

4. Sisteme simple pentru fotogrammetria arhitecturală;

5. Optimizarea sistemelor de ridicări fotogrammetrice; 6 și 7.

Aplicații ale fotogrammetriei arhitecturale.

În cea de-a 8-a sesiune «Masa rotundă», s-au purtat discuții pe marginea problematicei ce a stat la baza celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional CIPA și a fost citită rezoluția adoptată de participanți.

După cum se deduce din titlatura sesiunilor de lucru, problemele prezentate au abordat practic toate aspectele subiectului în discuție, de la integrarea computer — fotogrammetrie arhitecturală, instrumente și aparatură, metode și tehnologii de lucru, pînă la probleme de măsurători și determinări ale abaterilor dimensiunilor obținute prin restituția fotogrammetrică, cu ajutorul unor aparaturi de precizie joasă, medie sau înaltă.

Volumele cuprinzînd integral lucrările simpozionului vor fi transmise în perioada următoare prin poștă, participanților.

N. GOSPODINOV
A. SION

MISIUNE DE STUDII LA PARIS

în Languedoc-Roussillon, la Marsilia și Lyon

Datorită amabilei invitații a Direcției Patrimoniului Franței și ca urmare a Protocolului stabilit în mai 1991 între Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice din România și Direcția Patrimoniului, între 26 august și 16 septembrie 1991 am efectuat o misiune de studii în Franța¹. După ce în lunile februarie, mai și iulie 1991 responsabili ai documentării, inventarierii, arheologiei, restaurării și reabilitării monumentelor istorice din Franța au colaborat cu omologii lor români, iată acum prima misiune română în Franța. Numeroase au fost obiectivele misiunii; mai întîi la Paris, lucrul la Subdirecția Arheologiei în următoarele domenii: legislație (d-nele Sologone Bergeron, Ch. Rouland), săpături arhe-

ologice programate (Philippe Grenier de Monner), documentarea științifică (d-nul Th. Berger), săpăturile de salvare (d-nii J. Cl. Masson, L. Bourgeau și A. Delpuech), harta arheologică (d-nul Guillot), publicațiile și relațiile în acest domeniu cu Centrul Național al Cercetării Științifice și Ministerul Educației Naționale (d-nul Ch. Richet), aspectele financiare (d-nul L. I. Laurent), inspecția generală de arheologie (d-nii Marc Gauthier, J. Tarrete).

În ceea ce privește inventarul siturilor arheologice (în jur de 80.000) consemnate pe harta arheologică, Subdirecția Arheologiei organizează și coordonează săpăturile programate și mai cu seamă săpăturile de salvare, rezultatele fiind în parte publicate pe spezele sale.

Inspecția generală de arheologie, creată în 1979 și condusă de prietenul meu, d-nul Marc Gauthier, asigură în cadrul Direcției Patri-

moniului Franței consiliul științific și tehnic în domeniul său: pregătește misiunile în teritoriu, elaborează studii și rapoarte, stabilește politica de conservare, de restaurare și punere în valoare a siturilor și vestigiilor arheologice. Aș dori să insist asupra hărții arheologice alcătuite pe baza cercetărilor pe teren, a chestionarelor și a fișelor fiecărui sit, întocmite de Direcțiile (actualmente Conservări) regionale de Antichități și centralizate la Paris, la Subdirecția Arheologiei. Cu ajutorul unui program de ordinator pentru cartograme, ale căror coordonate sînt furnizate de Institutul Geografic Național al Franței, se fixează cu un digitalizator poziția fiecărui sit cunoscut. Și invers, pornind de la harta schematică a unei regiuni se pot obține datele fișei oricărui sit reprezentat pe cartogramă. Reiese limpede importanța unui asemenea instrument de lucru pentru politica de săpă-

¹ Misiunea română a cuprins pe d-nii Sergiu Iosipescu, director adjunct științific, dr. Gh. I. Cantacuzino, șeful sectorului evidență de la D.M.A.S.I.

turi. Spre a împiedica săpăturile clandestine și pentru a asigura o protecție mai eficientă a siturilor, harta arheologică are o circulație restrânsă la nivelul organismelor de stat (direcția centrală, direcțiile regionale urmînd a fi curînd conectate prin intermediul terminalelor de ordinator). Cu ajutorul Subdirecției Arheologiei, Direcția Patrimoniului Franței participă la marile eforturi pentru salvarea siturilor și vestigiilor arheologice amenințate de amplele lucrări de amenajare a teritoriului. Pentru săpăturile de salvare, personalul este asigurat în mare măsură de Asociația pentru săpături arheologice naționale, ce reunește la sfîrșitul deceniului trecut peste 1.300 de arheologi, de formație foarte diferită, spre a spune lucrurilor pe nume.

Aceeași Asociație pentru săpături arheologice naționale asigură și protecția socială a membrilor ei, lucru notabil și vrednic de a fi urmat.

Pe de altă parte, săpăturile programate urmăresc o, mai bună cunoaștere a subsolului, a unei etape istorice, a unui aspect particular sau de bună seamă, a unui monument istoric. Nu lipsită de interes mi se pare cunoașterea repartiției pe categorii de instituții a sefiilor săpăturilor programate: 12,7% din Subdirecția Arheologiei, 22,3% de la Centrul Național de Cercetare Științifică, 11,7% de la universități, 5,5% de la muzee, 2,9% din comunitățile locale, 14,3% din Educația Națională și, semnificativ, 31,3% diverși².

Ni se dezvăluie astfel faptul că structura diferită a cercetării arheologice din România, asigurată azi în cea mai mare parte de arheologi ce lucrează în muzeele județene vine din lipsa totală, la noi a asociațiilor locale și a amatorilor luminați, capabili să organizeze șantieri de săpături.

Stagiul la Paris a fost completat prin lucrul la serviciile de inventar, în proaspăt restauratul Hôtel de Vigny unde i-am întîlnit pe mai vechii noștri prieteni, d-nele Monique Châtenet și Ghislaine Lecomte-Huberson și d-nul Olivier Toche. Pe lîngă studiul proiectelor de informatizare ale D.M.A.S.I. am putut vedea cum funcționează sistemul francez de inventariere

cu un soft pentru datele esențiale ale fiecărui monument și cu microfise, adevărate micro-monografii, cu fotografii, planuri și texte — adaptare foarte modernă a unei vechi metode, datînd, dacă memoria nu mă înșală, din timpul aseiului de la 1870—1871 al Parisului. Microfîșarea fotografică îngăduie dealtmînter evoluția spre sistemele de inventariere cu totul informatizate.

Este de remarcă grija pentru economisirea banilor în contextul progreselor tehnice ale ordinatorilor, dar cu rezultate încă nedefinitive, prin opțiunea pentru un sistem deja probat și eficient, cu o deschidere spre viitor.

Rămînînd în același cartier al fostei Place Royale, acum Place des Vosges, am profitat pentru a vizita la Hôtel Sully, unde își are sediul Caisse Nationale des Monuments Historiques, pentru ca, în tovarășia d-nului J. Carabona, să culegem legislația și documentația necesară funcționării numitei instituții, în scopul de a putea organiza ceva asemănător în țară și totodată de a prospecta posibilitățile unei viitoare cooperări în domeniul publicațiilor și al expozițiilor.

În Languedoc și Roussillon

Două săptămîni au fost consacrate unei călătorii de studiu în Sud. Trebuie să amintesc mai întîi frățeasca primire făcută de colegii din Direcția Antichităților din Languedoc-Roussillon. Programul nostru, elaborat de d-nul director Jean-Luc Massy a cuprins alături de prezentarea funcționării serviciilor de inventar (d-na Arnal), de harta arheologică (d-nul Pierre-Yves Genty) și cercetarea șantierelor de săpături arheologice și a viitoarelor proiecte de punere în valoare a monumentelor, precum și contacte și discuții cu administrației (primari, consilieri municipali) referitoare la politica lor în domeniul patrimoniului cultural.

Ca să începem cu inventarul și cu harta siturilor, trebuie subliniat că se organizează periodic campanii de prospecțiuni arheologice pornind de la un formular prestabil, campanii prevăzute cu un buget corespunzător importanței teritoriului studiat. Se obțin astfel datele necesare inventarului, prelucrate grație ordinatorilor și softurilor lor.

Dar cea mai mare parte a călătoriei noastre în Sud a fost con-

sacrată contactelor directe cu colegii francezi pe șantier. Astfel, pentru a urmări cronologic evoluția istorică, am vizitat împreună cu d-na José Thomas localitatea Tautavel din Pirinei Orientale și în imediata apropiere caverna Arago, acolo unde echipa profesorului Henry de Lumley a descoperit habitatul și resturile osteologice ale omului din Tautavel, vechi de peste 400.000 de ani. Datorită eforturilor comune Tautavel, a Direcției Antichităților din Languedoc-Roussillon și a C.N.R.S. a putut fi fondat la Tautavel un prestigios centru de studii și un muzeu al preistoriei, pe care l-am vizitat în noul său sediu, însoțiți de gazdele noastre, d-nul Malis, secretarul Primăriei, d-nul Christian Perrenoud și d-ra Véronique Brun, din echipa profesorului Lumley, marele animator al cercetării preistorice.

Împreună cu d-nul Frédéric Letterlé, conservator al patrimoniului, ne-am îndreptat spre Cevennes, ca să vedem, la jumătatea drumului nostru așezările preistorice Cambous, Argelliers, Boussargues, parțial cercetate și amenajate ca situri vizitabile.

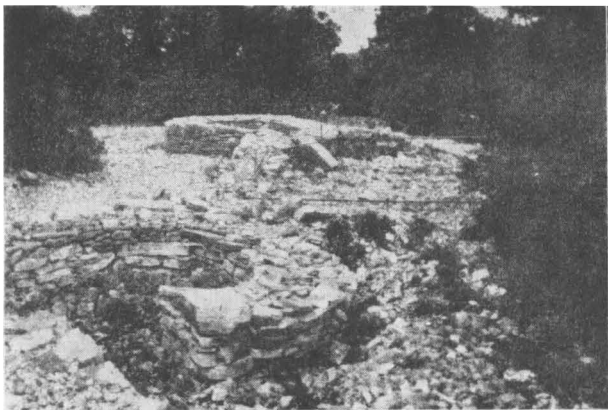
Pentru o mai bună înțelegere a ruinelor, asemănătoare prin aspectul lor cu antichitățile din Morbihan, s-a reconstituit una dintre colibele lunguiețe cu acoperișul din paie suprapuse de cîteva plăci din piatră.

Situl protoistoric de la Ensérune, vizitat în compania d-nei Martine Schwaller, este, fără îndoială, un

1. *Situl calcolitic de la Boussargues, Argelliers (Hérault);*
2. *Ensérune — dolia și amenajarea medievală a cîmpiei*
3. *Cercetările arheologice din piața Terreaux-Lyon*
4. *Grădina de portocali de la Versailles Micul Trianon*
5. *Căminul reginei — casa reginei Marie-Antoinette*
6. *Castelul Dampierre*
7. *Canal du Midi — culmea genului civil francez în timpul lui Louis XIV — opera lui Riquet*

8. *Aigues — Mortes — în prim plan partea la Gardette; vedere a orașului și a incintei spre limanul orașului;*

² O parte din cifrele cuprinse în acest raport provin din publicația Subdirecției Arheologiei, «Cercetarea Arheologică în Franța», Paris 1990.

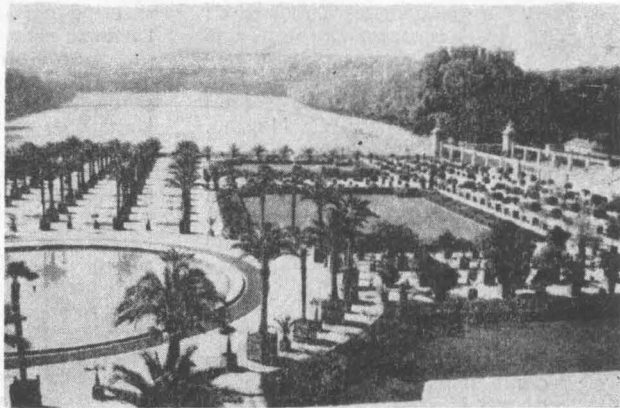
1

2

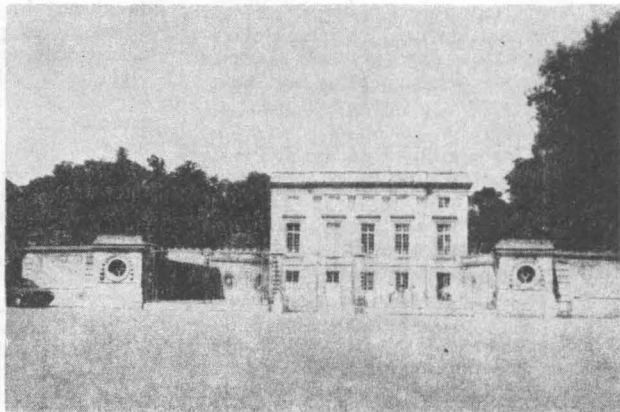
3

4

5

6

7

8

punct de reper pentru arheologia franceză, atât prin importanța și amploarea cercetării cât și prin organizarea logistică și expozițională. Trebuie să menționez aici și peisajul de la Ensérune, creație a țăranilor și călugărilor medievali, care au amenajat printr-un ingenios sistem de drenaj, chiar și subteran întinsa cîmpie dominată de cetatea galică.

Apartinător aceleiași epoci, opidul Murviel-les-Montpellier ne-a îngăduit să admirăm excepționala înflorire a civilizației galice la sfîrșitul primului mileniu înainte de Hristos — remarcabilă coincidență cu etapa de înflorire a Daciei pre-romane. La primărie am avut plăcerea de a ne întreține cu d-nul A. Conesa, primarul din Murviel, și am putut aprecia preocupările luminate ale administratorilor francezi, aici ca și aiurea, pentru a implica istoria și arheologia în dezvoltarea socială și economică a comunităților din Sud, pentru a depăși prin turismul cultural situația actuală dominată de imperiul viticol.

De altfel, după cum remarcă d-nul Imbert, directorul poet al Direcției regionale a Afacerilor Culturale din Languedoc-Roussillon, există o strînsă legătură între importanța unui sit istoric și renumele recoltelor locale, dar mai trebuie și ca vinul să fie bun, lucru cu care am fost întru totul de acord.

Trebuie să mă opresc mai mult la Lattes-Saint-Sauveur, parc și centru arheologic, la periferia Montpellier-ului, separat de Mediterană prin limanul Mejean.

Descoperirea sitului se datorește unor elevi ai regretatului Henri Prades, care au arătat profesorului lor cioburile provenind dintr-o vie părăsită — *le mas de Saint Sauveur* — pe locul fostului port Lattara. Una dintre stațiunile colonizării grecești, între Massalia și Emporion — astăzi Ampurias în Catalonia — fondată în secolul VI înainte de Hristos, Lattara a cunoscut o perioadă de înflorire în epoca elenistică, pentru a fi apoi abandonată în secolele II și III după Hristos.

Prin poziția sa la marginea unui liman și a fostei lunci a râului Lez — condiții foarte asemănătoare cu Istros/Histria noastră — Lattara a beneficiat de mari avantaje pentru navigația antică, ceea ce explică șansa sa în ciuda climatului infestat de mlaștini, a scufundării

terenului sau a vicisitudinilor istorice.

Deși departe de rețeaua rutieră și administrativă a provinciei romane a Galiei narboneze, portul și-a păstrat importanța asigurînd legătura între mare și orașul Sextantio (Montpellier) ca însemnat centru de schimburi între indigeni și navigatorii greci.

Apropierea de Montpellier, importanța materialului arheologic și *the last but not the least*, sprijinul conjugat al statului, prin Direcția Antichităților din Languedoc-Roussillon și C.N.R.S. și al comunei Lattes au permis crearea la *Le mas de Saint-Sauveur*, a unui așezămint unic, în felul său. Parcul arheologic și clădirile aferente sînt sediul Unității de cercetare 290, condusă de dl. Guy Barruol, al Centrului regional de documentare arheologică (director dl. Xavier Guthertz — ulterior dl. Massy) și al Muzeului Municipal din Lattes (conservator șef, dl. Christian Landes). Săpăturile programate ale habitatului antic sînt conduse de dl. Michel Py, mare magistrul la Lattes al ordinarilor și softurilor Macintosh. Lucrînd la centru și răsfoind ultimul număr apărut al revistei « Lattara », mi-am putut da seama de nivelul înalt al sistemului de inventariere, gestiune și exploatare a documentației arheologice.

Moderna clădire a Centrului Arheologic din Lattes, proprietate a comunei și a statului, adăpostește birouri, o bibliotecă bine garnisită (dl. J. Arnal), un laborator foto, ateliere de desen, reprografie, restaurare de ceramică și metale, depozite, dormitoare pentru 40 de cercetători, o bucătărie și o trapeză. Nu trebuie uitat sediul de la Lattes al Asociației pentru Dezvoltarea Arheologiei în Languedoc — Roussillon (ADAL); de altfel, ceea ce caracterizează cercetarea arheologică în Franța este prezența, foarte activă, alături de instituțiile de stat, a societăților științifice.

Muzeul municipal, condus de dl. Landes depășește cadrul sitului pentru a-l integra în istoria antică și medievală a Sudului. Expozițiile organizate din 1986 (cînd a fost inaugurat muzeul), « Limanurile în epoca medievală de la Aigues-Mortes la Maguelone »; « Ultimii romani în Septimania, sec. IV—VIII »; « Galia merovingiană și mediterană », « Gladiatori și amfiteatre », « Teatrul și spectacolele sale » — sînt dovada incontestabilă a persistenței în sudul Franței

a acestei neostoite curiozități științifice, reprezentată cu strălucire în secolul XVI—XVII de Nicolas Fabri de Peiresc, *primus inter pares*.¹

E lesne de înțeles că posibilitățile oferite de Centrul arheologic din Lattes sînt o garanție a aplicării protocolului de cooperare între Direcția Patrimoniului din Franța și Direcția română a Monumentelor Istorice.

La Lattes am avut contacte și cu echipa profesorului Peter Weidelt de la Institutul de Geofizică și Meteorologie al Universității Tehnice din Brunswick (Germania) referitoare la rezultatele metodei de prospectări electromagnetice, recent aplicate și sub egida Direcției noastre, la mănăstirea Precista (Galați) pentru orientarea cercărilor și delimitarea situsului în vederea unei protecții eficace.

Pe drumul de la Sommieres am ajuns la pădurea Lens, în preajma căreia dl. Jean-Claude Bessac, cercetător la CNRS ne-a arătat șantierul de săpături arheologice al carierelor romane de la St. Mathieu (Montagnac), splendidă introducere la temeliile din marmură ale civilizației romane din Languedoc. Apoi pe cărările pietroase ale pădurii Lens — parțial distrusă de un incendiu recent — am descoperit fundațiile turnului circular ale unui sanctuar galo-roman alături de ruinele unei biserici gotice ce domină orașul Saint-Mamert. Înaintînd spre nord-est, am mers pe urmele faimosului apeduct pînă la Pont-du-Gard. Sub îndrumarea d-lor Guy Barruol și Jean-Luc Massy am examinat proiectul de amenajare a acestui sit ieșit din comun prin frumusețea peisajului, frecventarea turistică și... prin tăcerea deplină a izvoarelor antice în privința construcției acestei opere a genului civil roman.

Strălucita civilizație romană este prezentă în această parte din Languedoc deasemeni prin antichitățile de la Nîmes dintre care cea mai cunoscută este Maison Carrée și amfiteatrul, cea dintîi agresată de prezența unui centru Pompidou local în construcție.

Trebuie să adaug așa-numitul templu al Diane, a căruia cella cu bolta prăbușită, contemplată la ceasul înserării, mi-a lăsat o prețio-

¹ Am avut plăcerea, mulțumită d-lui Landes, să-l cunosc la Montpellier pe dl. Sidney H. Aufrère, eruditul autor al ultimei cărți dedicate savantului din Aix, *La momie et la tempête*, Avignon, 1990.

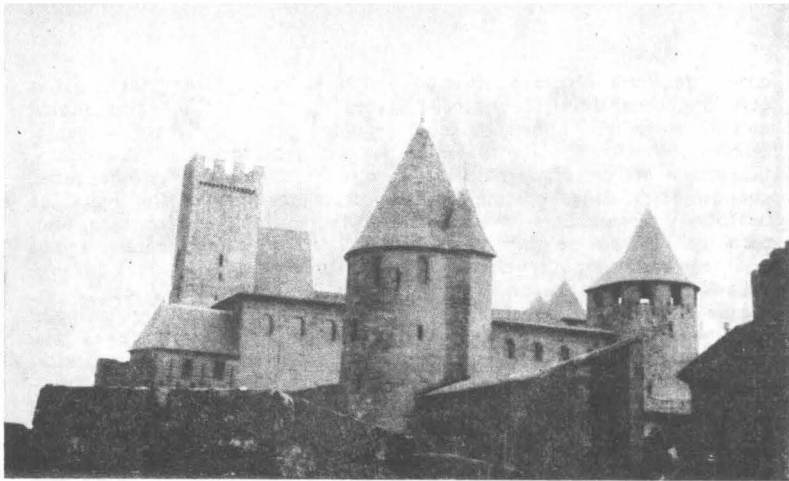
oasă și melancolică amintire. Templul Dianei are, pe o parte, vestita fîntînă din Nîmes — vestigiile antice au fost renovate în timpul lui Ludovic al XV-lea de către arhitectul Maréchal și, de cealaltă parte, șantierul de săpături de la Villa Roma (Solignac).

Sub zidurile unor modeste locuințe din secolul XIX s-au găsit fundațiile unui cartier al orașului roman, pereții pictați ai caselor, mozaicuri, bazine în atrii.

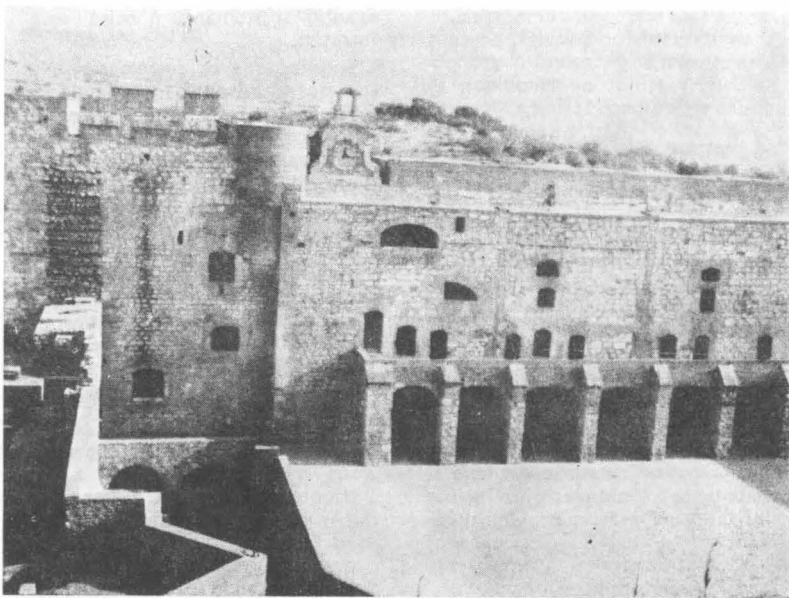
O adevărată serbare a picturii parietale romane a fost expoziția de la Narbonne, capodoperă de restaurare a d-nei și a d-lui Sabrié. Pictura galo-romană, prin bogăția sa, este un pandant al descoperirilor similare din Pompei.

Calea domitiană — proiectul de punere în valoare se află la ordinea de zi a Direcției Antichităților — axă a vieții romane în Languedoc a permis dezvoltarea unei rețele de villae, printre care, pe malul albiei lui Thou, villa Loupian. Aici, la Près-Bas, săpăturile d-lor Christophe Pellecuer și Marc Lugand au dat la iveală fundațiile unei mari villa cu săli decorate cu mozaicuri policrome. Restaurarea acestor mozaicuri, adăpostite într-o veche biserică din Loupian, a confirmat priceperea echipei d-lor Michel Rogliano, Michel Compan din Sète și a colaboratorilor lor, susținuți în mod exemplar de primăria din Loupian (l-am numit pe dl. primar Ivan Montagnani și membrii Consiliului municipal) și de întreaga comunitate locală. Impresionantul atașament al localității față de trecutul său a constituit fermentul unei sărbători romane organizate în august 1991, ale cărei ecouri erau încă prezente la venirea noastră, ca și o parte, drept vorbind foarte scăzută, a vinului cu miere pregătit atunci precum în antichitate. Lăsînd la o parte pitorescul, există ceva mai profund: contribuția unei istorii vii pentru înfrumusețarea cotidianului actual precum și spiritul de continuitate nu doar proclamat în cuvinte ci chiar trăit. A trăi istoria, aceasta este marea lecție a meleagurilor mediteraneene, legate pentru mine de opera clasicului gînditor de la Martigues.

Alături de trecutul îndepărtat, evul mediu răsare la fiecare pas. Cu totul spectaculos apare pe versantul răsăritean al Muntelui Negru: la Cambrières (Hérault) habitatul castral se cațără între secolele XII—XVIII pe coastele stîm-

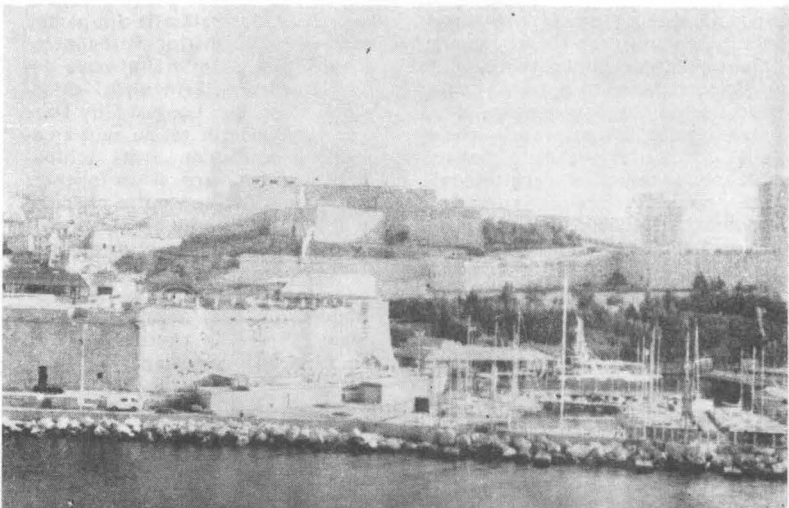

Carcassonne (foto S. Ispescu)

Castelul Salses în Roussillon, piața cetății (foto S. Ispescu)

Forturile St. Jean și St. Nicolas; Vechiul port al Marsiliei (foto S. Ispescu)

coase, deasupra cărora se înalță castelul dăruit din ordinul cardinalului Richelieu. Împreună cu directorul Antichităților, dl. Jean-Luc Massy, am cercetat săpăturile conduse de dl. Laurent Schneider, ce tocmai scosese la iveală un turn locuință din secolul XII, al unui senior din timpul cruciadelor.

La Narbonne, Carcassonne, Perpignan și desigur la Montpellier, evul mediu supraviețuiește încă în urzeala stradală a vechilor orașe și prin monumentele sale, cele mai importante fiind cele militare. Cum ai putea uita apoi castelul regilor din Majorca din înălțimea turnurilor cărăuia se vede Perpignan-ulașipind în înserare. Prin-o ceață ușoară coborâtă din Pirinei donjoanele și zidurile din Carcassonne stau măturie a artei trecute a constructorilor Sudului, precum și a științei și energiei lui Viollet-le-Duc, susținut de Napoleon al III-lea și Prosper Mérimée. Prezența acestei trinități tutelare a restaurărilor — mult criticată cîndva — o descoperi pretutindeni în Sud! Într-o duminică de septembrie am pătruns, nu fără emoție, prin poarta de la Gardette, în orașul fortificat Aigues — Mortes. Prin Strada Mare se ajunge în Piața Saint-Louis, flancată de nava bisericii Notre-Dame-de-Sablons, unde cel îngenunheat pentru rugăciune simte parcă prosternați alături cavalerii Sfîntului Ludovic în preajma pornirii în cruciadă. Din înălțimea meterezelor se văd împrejurimile din Camargue, lacurile și salinele ce anuntă marea. În incinta lui Filip cel Îndrăzneț și Filip cel Frumos, orașul lui Ludovic al XIV-lea trăiește încă sub soarele Sudului.

Nu poți pleca din Aigues-Mortes fără a vizita turnul Constance, fortificație a lui Ludovic cel Sfînt și închisoare a femeilor hughenote după revocarea Edictului din Nantes. Credința regelui cruciat se îngemănează cu credința în libertatea spiritului, sub aceleași semne ale constanței și rezistenței.

Departate, spre apus, pe un soare torid am ajuns împreună cu d-na José Thomas, la fortăreața — cheie a Roussillon-ului — castelul Salses.

Capodopera marelui arhitect militar spaniol Ramirez ne-a fost prezentată în detaliu și cu entuziasm de către dl. Joël Fourty de la Caisse Nationale des Monuments Historiques. À propos de Salses și Tautavel trebuie să insist asupra atașamentului local pentru istoria și graiul catalan, dar, ca pretutîn-

deni în Sud, iubirea pentru patria cea mică nu stă în calea iubirii pentru patria cea mare — Franța.

Nu vreau să uit un sit modern, cu un farmec aparte: Villeneuve, veche manufactură înființată de Colbert, ale cărui plan, case, biserică și atelier înfățișează imaginea orașului industrial model din vremea lui Louis al XIV-lea.

Înainte de a părăsi Languedoc-ul și Roussillon-ul trebuie să mai vorbesc încă o dată despre amabilitatea și amicitia arătată călătorilor români de dl. Mouly, primarul din Narbonne, de d-na Mouly, de membrii consiliului municipal din această «răspîntie a Europei de Sud». Mi s-a impus odată mai mult necesitatea întăririi legăturilor culturale și umane între sudul Franței și România pontică prin înfrățiri.

La întrevvedere de rămas-bun la încheierea misiunii în Languedoc-Roussillon cu dl. Imbert, directorul Afacerilor Culturale al provinciei și cu directorul Antichităților, dl. Jean-Luc Massy, am stabilit programul schimburilor științifice cu Direcția noastră și cu arheologii români care lucrează în largul domeniului al lumii mediteraneene, ce se întinde desigur pînă în Pont și la Dunărea de Jos.

În Provența

Am părăsit Montpellier — vechiul său centru și Hôtel de Noailles, casa noastră timp de aproape două săptămîni — pentru a ne îndrepta prin Nîmes, Camargues și Arles spre Marsilia. În antica Massalia, astăzi al doilea oraș al Franței ca număr de locuitori, gazele noastre au fost membrii Departamentului de Cercetări Arheologice Submarine, condus de d-nul Robert Lequement. În vechiul port al Marsiliei, primirea pe bordul navei franceze de cercetări arheologice Submarine, «L'Archéonaute» a fost cordială atît din partea comandantului Alster cît și a întregului echipaj. Am vizitat nava din fundul calei pînă în vîrfurile catargului. D-nii Luc Long și Guy Darguin, scufundător șef au avut amabilitatea de a ne arăta echipamentul, între care și un ingenios instrument (de concepție proprie) pentru îndepărtarea nisipului siturilor arheologice cu jet de apă sub presiune.

Pentru fotografierea și luarea de imagini sub apă, nava dispune de camere video în chesoane etanșe de fabricație canadiană.

Departamentul Cercetărilor arheologice submarine a fost creat în 1966, ca direcție în cadrul Ministerului Culturii și Comunicației, ținînd direct de Direcția Patrimoniului, Subdirecția Arheologiei.

Crearea acestui serviciu a fost urmarea firească a legislației asupra arheologiei submarine adoptată în Franța din 1961³ și principiile sale obiective sînt protecția, studiul și punerea în valoare a patrimoniului arheologic și istoric submarin. Acestor direcții generale de acțiune li se adaugă anual patru-cinci săpături submarine proprii — necesitatea absolută a exemplului —, instruirea dosarelor pentru eliberarea autorizațiilor Ministerului Culturii și supervizarea prospectărilor, sondajelor și săpăturilor de salvare, formarea specialiștilor în arheologie submarină, difuzarea informațiilor și a documentațiilor, publicarea studiilor și rapoartelor de săpături submarine, publicitatea prin expoziții, în legătură cu muzeele, a obiectelor rezultate și, în sfîrșit, misiunile de cercetări submarine în străinătate.

În fortul Saint-Jean ce controlează la nord intrarea în vechiul Port și care este sediul Departamentului de Cercetări Arheologice Submarine, am putut cunoaște remarcabilele rezultate a 25 de ani de muncă și totodată, metodele folosite. Printro cercetare laborioasă a arhivelor s-a stabilit repertoriul naufragiilor — în acest sens recenta carte a d-nului Albert Illouze despre epavele din Camargues este o ilustrare — primul pas necesar pentru descoperirea și inventarierea siturilor istorice submarine.

Sursele istoriei antice, reunite în moderna bibliotecă a fortului Saint-Jean, constituie de asemenea un punct de plecare pentru prospectări, dar și norocul are o contribuție în descoperire.

Cercetările arheologice submarine din Franța beneficiază din 1967 de «L'Archéonaute» — navă de 30 m lungime cu un deplasament de 140 tone, dispunînd de echipament de scufundare, sistem video și laborator foto — capabilă de misiuni de săpături pe coastele mediteraneene. Sub comanda maiorului Alster, cu un echipaj de 8 oameni, «L'Archéo-

³ Legea franceză a fost recent modificată și această ultimă formă a fost utilizată pentru elaborarea unor articole speciale ale legii românești a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice.

naute — poate imbarca o misiune științifică de 8 oameni.

Alături de acum clasicul scafandru autonom Cousteau-Magnan, s-a folosit farfuria submarină «Cyana» sau, fortuit (1987), pentru o epavă antică zăcînd în golful Pampeloune la 80—90 m adîncime, și submersibilul «Nérée 201» aparținînd Societății Submarine, navă prevăzută cu o furcă articulată, un braț mecanic și un coș.

Rezultatele obținute de Departamentul de Cercetări Arheologice Submarine din Marsilia pînă în 1987 sînt succint prezentate în «Gallia Informations» (1987—1988), ca și în diverse publicații de la «Cahiers d'Archéologie Subaquatique» la foi volante. O apariție exemplară, în colecția «Dossiers, Archives du Temps», la editura Casterman, mi se pare monografia prietenilor mei, Michel l'Hour, Luc Long și Eric Rieth, în colaborare cu d-na Florence Richez, d-nii Loïc Hurtel și Michel Rival, dedicată săpăturilor de pe «Mauritius», navă olandeză de comerț cu Indiile Orientale la începutul secolului XVII, monografie ce ne rezervă plăcerea de a o prezenta într-un număr viitor al «Buletinului» nostru.

La Marsilia am vizitat Muzeul Docurilor romane din a doua jumătate a secolului I după Hristos, docuri descoperite la nord de Portul Vechi, cu ocazia reconstruirii cartierelor demolate de germani în 1943.

Craterul — provenind de la o săpătură submarină în curs, în golful Fos — umplut cu un minunat rom marinăresc a pecetluit legăturile cu noii noștri prieteni francezi...

Prin Arles am părăsit Provence și, după o escală la Lyon — unde conduși de d-nul Georges Vicherd, arheolog municipal, am vizitat antichități romane și medievale, precum și săpăturile urbane din piața Terreaux — ne-am reîntors la Paris.

După primele vizite împreună cu d-nul Joël Bouessée la castelele din împrejurimile Parisului — Versailles, Dampierre, Rambouillet, la splendidul domeniu al vechii abații Port Royal—des-Camps, bîntuite încă de umbrele lui Pascal și Racine, și la Montfort l'Amaury — am parcurs, împreună cu d-nele Liliana Roșiu, Monica Chiriac, d-nii Dan Nicolae și Ioan Bucur, bursieri în Franța prin grija Direcției Patrimoniului francez, par-

curile și castelele de la Saint-Germain en Laye și Vincennes, pentru a reveni încă odată la splendidul muzeu Cluny.

La Vincennes am apreciat succesul inițiativei Ministerului Culturii din Franța de a proclama duminică de 15 septembrie 1991, ziua porților deschise la monumentele istorice. A fost o dovadă a atașamentului poporului francez față de istoria și tradițiile sale. A fost de asemenea o probă a înaltului profesionalism al cercetătorilor istorici, arheologi, etnologi și meșteri, animatori al Direcției Patrimoniului și de la Caisse Nationale des Monuments Historique, capabili să-și popularizeze admirabilele lor realizări.

Bilanț la Paris

Sfîrșitul misiunii noastre a fost marcat de bilanțul întocmit cu d-nul Christian Dupavillon, director al Patrimoniului Franței, cu d-nii Jacques Meurice, subdirector al Arheologiei și David Guillet, însărcinat cu relațiile exterioare în cadrul Direcției. Am conchis împreună că numai prin organizarea unei cercetări științifice serioase, cu participarea directă a personalului Direcțiilor noastre, în legătură cu forurile administrative și comunitățile se dovedește posibilă punerea în valoare a patrimoniului arhitectural și arheolo-

gic. Și această punere în valoare, consimțită de comunități și de aleșii lor este, chiar într-un stat de drept, singura garanție a unei protecții viabile.

Deși, altădată, ades am invocat exemplul misiunii franceze a generalului Berthelot în România în timpul Marelui Război, am acceptat totuși că era vorba de alte vremuri cînd românii aveau studii solide în Franța, vremuri din nefericire apuse acum o jumătate de veac. Am convenit deci, pentru aplicarea în 1992 a protocolului de cooperare între direcțiile noastre în domeniul arheologic efectuarea de stagii de formare în Languedoc-Rousillon și în Provența pe lîngă Direcția Antichităților și Departamentul Cercetărilor Arheologice Submarine, la Lattes, Nîmes, Narbonne, Tautavel, Carcassonne, Ensérune, Loupian și pe coastele mediteraneene, precum și la Saint-Denis, pentru a putea organiza apoi șantiere și misiuni comune în România. Pentru castelologie ne-am gîndit la un colocvii internațional la Salses, consacrat arhitecturii militare a secolelor XV—XVII. Nu-mi pot încheia raportul de misiune fără a mărturisii încîntarea pentru primirea ce ne-a fost rezervată precum și credința în roadele cooperării între România și Franța.

SERGIU OI SIPESCU

St. Chapelle la Vincennes, în "ziua porților deschise" (foto S. Iosipescu)

